מנורת המאור — א' בחריצות וזריזות

כל המצות ועשייתן ועניינם חלק אותם הרב ר' ישראל ז"ל על עשרה שערים, על זה הסדר.

השער הא', בחריצות והזריזות וההשתדלות בקיום המצות הקלות והחמורות.

השער הב', באזהרה מביטול מצות עשה.

השער הג', בזריזות להקדים את המצוה מיד כשיחול זמנה, ושלא ימתין לעשותה אע"פ שיש לו שהות.

השער הרביעי, להגדיל המצות, ולהזהר שלא לנהוג בהם מנהג בזיון ולכבדם.

השער הה', בהידור המצוה.

השער הו', לקיים המצוה באיברים ו[ב]הרגשות.

השער הז', בכוונת עשיית המצות.

השער הח', בעשיית המצוה מממון היתר ולא מממון אסור.

השער הט', במצות הנוהגים בנשים ובקטנים.

השער העשירי, בענין המצות שהן מדברי סופרים.

השער הראשון: בחריצות וזריזות וההשתדלות [בקיום המצות] הקלות והחמורות.

שומר מצוה לא ידע דבר רע ועת ומשפט ידע לב חכם. לפי' הפסוק הזה אומר כי החריצות לעבודת הב"ה היא על שתי דרכים, האחת שכלית, ר"ל קבועה בשכל ונטועה בדעת האדם, יצוקה עליו ביציקתו, בעיקר יצירתו יעירהו שכלו ודעתו למה שהוא מחוייב מעבודת בוראו. והדרך השנית תורנית, קנויה בדרך השמיעה, במלאכות ה' לעמו על ידי נביא. ואחר ההקדמה הזאת אומר, כי ראיתי מקדמוני המפרשים שחשבו כי כוונת החכם ע"ה בזה הפסוק, באמרו באשר [דבר] מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה, ואחריו שומר מצוה לא ידע דבר רע, שרצה להזהיר על שמירת המלך האנושי, וזה ישימנו ליזהר בשמירת מצות המלך האמיתי, מקל וחומר ועל דברת שבועת אלהים, כלומר לא תמרה פי התורה אשר הושבענו עליה בסיני. ודרשו רז"ל זה הפסוק בפרק במה אשה יוצאה. א"ר חיננא בר אידי, כל העושה מצוה אחת כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנא' (קהלת ח, ה) שומר מצוה לא ידע דבר רע. ר' אסי, ואיתימא ר' חנינא בר פפא, אמ' אפי' הב"ה גוזר גזירה הוא מבטלה, שנא' (קהלת ח, ד) באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה, וסמיך ליה שומר מצוה לא ידע דבר רע. כמה הפליגו והעמיקו בעשיית מצוה כתקנה, שהיא דוחה כל פגעים רעים. ואלו פירותיה בעולם הזה, חוץ ממתן שכרה הגנוז לעולם הבא. והואיל ויש למצוה אחת זה הכח הגדול וזה היתרון המופלא בשני עולמות, רצה הב"ה לצוות את ישראל מצות הרבה, להרבות גמולם ולהכפיל שכרם, שנא' (ישעיהו מב, כא) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. וכתב הרמב"ם ז"ל בפ' המשניות שחיבר, כי מעיקרי האמונה, שכל העושה מצוה אחת מתרי"ג כתקנה וכמאמרה, לשמה, מאהבה, מבלי שישתף בה כונה לדבר אחר, כגון להתפאר בה ולבקש שכר עליה, זכה בשבילה לחיי העולם הבא. והראייה הברורה לזה הא דגרסי' בפ' קמא דמ' ע"ז, מעשה ונכנס ר' חנינא בן תרדיון לבקר את ר' יוסי בן קיסמא שהיה חולה. התחיל ר' יוסי להוכיחו על מה שהיה מסכן בעצמו ולמד תורה ברבים בשעת השמד. ואמ' לו, חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה, שהחריבה את עירו ושרפה את היכלו, ושמעתי עליך שאתה מקהיל קהלות ברבים וספר תורה מונח בחיקך. אמ' לו, מן השמים ירחמו. אמ' לו ר' יוסי, אני אומר לך דברים של טעם, ואתה אומר לי מן השמים ירחמו, תמה אני עליך אם לא ישרפו אותך וספר תורה עמך. מיד נתיירא ר' חנינא שמא ישיגנו העונש לעולם הבא. ושאל את ר' יוסי ואמ' לו, מה אני לעולם הבא. אמ' לו ר' יוסי, כלום בא מעשה לידך, ר"ל שתזכה לחיי העולם הבא. אמ' לו, גבאי של צדקה הייתי. פעם אחת הפרשתי מעות לסעודת פורים, ונתחלפו לי במעות של צדקה, וחלקתים לעניים, ולא נטלתים מכיס של צדקה. אמ' ליה ר' יוסי, אם כן, עם חלקך יהי חלקי ועם גורלך יהא גורלי. הרי נתבאר מדבר זה, כי בשביל מצוה אחת שהיה נזהר בה, בשרו בטובה השלימה לעולם הבא. וגרסי' במ' סנהדרין כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנא' (ישעיהו ס, כא) ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. ולא תתכן זכות זו אלא למי שקובע לעצמו מצוה אחת ולא עבר עליה מימיו, ושאר מצות פעמים עושה ופעמים עובר, אבל באותה מצוה לא נתרשל כלל מעולם, כגון מי שקבל על עצמו שלא יבטל תפלה בזמנה במזיד לעולם, או שלא יבא לידו פרוטה מגזל, או שלא יבא ביאה אסורה, וכיוצא בזה. וגרסי' בפ"ק דקידושין כל העושה מצוה

אחת מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ, ומפרש בגמ' כגון שייחד לו מצוה אחת לעשותה. אבל מי שלא הניח מצוה שלא עבר עליה, [עליו] הכתו' אומר ארור אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת.

לפיכך חייב אדם להשתדל ולהזדרז בקיום כל המצות, קל וחומר מהאבות עליהם השלום, שלא נצטוו אלא בשבע מצות ומילה, וקיימו כל תרי"ג מצות. כדגרסי' במ' יומא אמ' רב, קיים אברהם אבינו ע"ה את כל התורה כולה, שנא' (בראשית כו, ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי ותורותי. כ"ש אנו, שנצטוינו בהם, וקבלנום עלינו באלה ובשבועה, בסיני ובערבות מואב ובהר עיבל, על הקלות והחמורות. ושנו חכמים הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. לפיכך צריך להשתדל במצוה שסבור ששכרה מועט כמו במצוה שסבור ששכרה הרבה. ולפי' אמרו ז"ל אין מעבירין על המצות. פי' אין צריך להניח מצוה אחת שבאה לידו והוא עוסק בה, כסבור שהיא קלה, ויעסוק במצוה אחרת, כסבור שהיא חמורה, שאיפשר שאותה מצוה שבאה לידו תחלה, והיה עוסק בה, והניחה, ששכרה מרובה מן האחרת שהולך לעשותה. והוא דארז"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה.

וגרסי' בפסיקתא אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע. [אמר רבי אבא בר כהנא, אמר הב"ה שלא תהא יושב ושוקל במצותיה של תורה, כד"א ושקל בפלס הרים. לא תאמר הואיל ומצוה זו גדולה ושכרה מרובה אני עושה אותה, והואיל ומצוה זו קלה ושכרה מועט איני עושה אותה, ובשביל זה לא גלה הב"ה מתן שכרן של מצות, כדי שיעשו ישראל כל המצות בתום לבב, שנא' (משלי ה, ו) נעו מעגלותיה לא תדע]. משל למה הדבר דומה, למלך ששכר לו פועלים, והכניס אותם לתוך פרדסו סתם, ולא גלה להם מהו שכרו של פרדס, בשביל שלא יניחו דבר ששכרו מועט ויעשו דבר ששכרו מרובה. בערב קרא לכל אחד ואחד, ואמ', תחת איזה אילן עשית. אמ' לו, תחת זה. אמ' לו, זית הוא ושכרו חצי זהוב. קרא לאחר ואמ' לו, תחת איזה אילן עשית. אמ' לו, תחת זה. אמ' לו, פלפל הוא ושכרו זהוב. אמרו לו, למה [לא] הודעתנו איזה אילן שכרו מרובה, כדי שנעשה תחתיו. אמ' להם המלך, אלו הודעתי אתכם, לא היה כל הפרדס נעשה, שכולכם הייתם עושים תחת האילנות ששכרן מרובה ומניחין האילנות ששכרן מועט.

וגרסי' בפ' קמא דמ' קדושין ירושלמי ר' אבא בשם ר' אבא בר כהנא, כת' אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע. טלטל הב"ה זכותן של עושי מצות, כדי שיהיו עושין באמונה, ולא גילה הב"ה מתן שכרן של מצות, אלא החמורה שבחמורות והקלה שבקלות. חמורה שבחמורות כיבוד אב ואם, ומתן שכרה אריכות ימים, שנא' (שמות כ, יא) כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך. והקלה שבקלות שילוח הקן, ומתן שכרה אריכות ימים, שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב [לך] והארכת ימים. וגרסי' במ' מנחות בפרק התכלת, אין לך מצוה קלה שבתורה שאין מתן שכרה בעולם הזה ולעולם הבא.

לפיכך ישתדל אדם בקיום המצות הקלות כבחמורות, ואל תהי המצוה הקלה בזויה בעיניו. ואמ' שלמה ע"ה בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא ישולם. פי' מי שבוזה המצוה, בשביל שהוא חושב כי היא מצוה קלה, חובל בעצמו, וירא מצוה ומשתדל לקיימה [ישולם], פי' ישולם שכר טוב וינצל מכל רע ומכל פגע רע.

ואל יעלה על לב אדם שיש בכל המצות מצוה קלה מצד עצמה. ומה שאמרו ז"ל מצוה קלה, היא על אחת משלשה דרכים. הדרך הא', שהיא נוחה לעשותה, או בדמים מועטים בלי חסרון כיס, או בלי יגיעה. צא ולמד ממצות ציצית, שקורין אותה מצוה קלה, וארז"ל שהיא שקולה כנגד כל התורה כלה, אלא שקוראין אותה קלה לפי שדמיה מועטין, חוטין בלבד. וגרסי' בפרק קמא דע"ז מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, [לכו] ועשו אותה. ואמאי קרי לה קלה, דלית בה חסרון כיס. ואמרו בשלוח הקן, ומה מצוה קלה שהיא כאיסר, אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים, מצות חמורות על אחת כמה וכמה. וצריך אדם להיות זהיר, ואל יתרשל במצוה שדמיה מועטין ואין בה טורח, כי השואל ממנו דבר קל ונמנע מלעשותו, אינו אלא מצד זלזול בשואל, שאינו חושש לכבודו, ומי ששואל ממנו דבר קשה ונמנע מלעשותו, אינו מצד זלזול, אלא מפני שקשה עליו. כדגרסי' בפ' התכלת. תניא ר' אומר, קשה עונשו של לבן מעונשו של תכלת. משל למלך שאמ' לשני עבדיו. לאחד אמ', הבא לי חותם של טיט, ולאחר אמ', הבא לי חותם של זהב. פשעו שניהם ולא הביאו. איזה עונשו מרובה. הוי אומר, זה שאמ' לו, הבא של טיט. הדרך השנית, כשתעריכנה לזולתה לפי העונש, תמצא קלה וחמורה, דתניא ואלו הן קלות עשה ולא תעשה, חמורות כריתות ומיתות ב"ד. הדרך השלישית, קורין מצוה קלה למצות לא תעשה, מפני שמתעבת אותה הנפש ואינה חומדת אותה ואינה מתאוה לה, בשביל שהיא נמאסת, ועונשה חמור. וקורין לזולתה חמורה ועונשה קל, מצד שחומדת אותה הנפש ומתגברת התאוה ויצר הרע מקטרג עליה. [וגרסי'] במ' מכות ר' שמעון בר' אומר, הרי הוא אומר רק חזק לבלתי אכול וגו', וכתי' (דברים יב, כה) לא תאכלו למען ייטב לך ולבניך אחריך, ומה הדם, שנפשו של אדם מתעבת אותו, הפורש ממנו מקבל שכר, הפורש מן הגזל ומן העריות, שהנפש מחמדתן, על אחת כמה וכמה שזוכה לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות. הרי אמרו על הדם קל, אע"פ שהוא בכרת, לפי שהוא נתעב, אבל הגזל, שהוא בלאו, מפני שהנפש מחמדתו, אמרו עליו חמור.